

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами X Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 29 квітня 2020 року)

УДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808
Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 4 від 15.06.2020 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Олексенко Олена Андріївна – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Сергієнко Катерина – голова студентського наукового товариства українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 29 квітня 2020 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред) та ін.]. – Харків, 2020. – 116 с.

©Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2020
©Автори публікацій, 2020

Отже, Олесь Гончар зі щоденникових записів постає не лише як глибокий письменник, а і як глибоко релігійна мовна особистість, що розкриває своє ставлення до світу, загальнолюдських цінностей, зокрема, і через призму сприйняття Бога і віри.

Література

1. «Щоденники» Олеся Гончара 1984–1995 років: в діалозі з вічністю / Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія». Вип.80, 2019.– 26 с.
2. «Щоденники» Олеся Гончара 1984–1995 років: в діалозі з вічністю / Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Філологія». Вип.80, 2019.– 28 с.
3. **Олесь Гончар.** Щоденники том 3 (1984–1995) / Київ: «Веселка», 2004.– 19.02.1993, 456 с.
4. **Олесь Гончар.** Щоденники том 3 (1984–1995) / Київ: «Веселка», 2004.– 28.05.1992, 416 с.];
5. **Олесь Гончар.** Щоденники том 3 (1984–1995) / Київ: «Веселка», 2004.– [09.10.1988, 204 с.].
6. **Олесь Гончар.** Щоденники том 3 (1984–1995) / Київ: «Веселка», 2004.– 18.02.1993, 456 с.].
7. **Олесь Гончар.** Щоденники том 3 (1984–1995) / Київ: «Веселка», 2004.– [19.02.1993, 456 с.]
8. **Олесь Гончар.** Щоденники том 3 (1984–1995) / Київ: «Веселка», 2004.– 26.04.1992, 410 с.
9. **Олесь Гончар.** Щоденники том 3 (1984–1995) / Київ: «Веселка», 2004.– 27.04.1992, 411 с.

УДК 84'61

Дечко Анастасія Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І. А. Павлова

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КІЛЬКОСТІ У ТВОРЧОСТІ І СВІТЛИЧНОГО

Категорія кількості наявна майже у кожному аспекті нашого життя, тому аналіз засобів вираження кількості є вагомим під час розгляду творчості поетів. Одним із перших, хто вказав на необхідність виявлення й опису кількісних відношень, був І. О. Бодуен де Куртене. Питанню кількісності у різних її проявах були присвячені праці багатьох лінгвістів різних шкіл і напрямів: В. В. Виноградова, В. В. Акуленко, Т. В. Коновалова, А. І. Лашкевича, О. Д. Шмельова, М. І. Польської, Д. А. Кашиної та ін. У сучасних мовознавчих працях досліджуються різні аспекти поняття кількості. Граматику кількості вивчали Л. Ж. Норкіна, І. Г. Кошева, І. В. Слободцева, семантику – Ж. Г. Маклакелідзе, Т. В. Бобкова, мовні засоби вираження кількості – С. А. Швачко, Л. Д. Чеснокова, О. А. Самочорнова, О. Л. Ричкова, когнітологічні та номінативні аспекти – С. А. Жаботинська[1: 42].

Актуальність цієї роботи полягає у тому, що в останні роки все більше науковців досліджують особливості функціонування мовних одиниць у поетичних текстах видатних українських письменників, до яких ми з упевненістю можемо віднести покоління талановитих митців шістдесятих

років двадцятого століття. Мовознавці під час аналізу творчості поетів вивчають тонкощі мовного стилю кожного поета, досліджують їхню біографію, що спонукає особистість використовувати у своїх творах саме ці мовні одиниці, які родинні, побутові, суспільні-політичні події тих часів вплинули на його стиль, оскільки автор реагує на це, а потім «передає» загальному колу.

Мета – дослідити особливості зображення і вираження кількості у поетичних текстах Івана Світличного.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) розглянути і виокремити основні засоби вираження кількості у творчості І. Світличного; 2) описати числівник як маркер індивідуального стилю поета-шістдесятника; 3) окреслити семантику числівника у творчості аналізованого поета.

Методи наукових досліджень: описовий, лінгвістичного спостереження і порівняння.

Основною частиною мови, яка виражає кількість є числівник, проте засобами вираження кількості теж можуть бути: іменники, прикметники, прислівники, займенники і дієслова.

Упродовж тривалого часу числівник вивчали у складі інших частин мови, але в працях переважної кількості мовознавців його розглядають як окремий лексико-граматичний клас слів з властивими йому морфологічними, синтаксичними та семантичними ознаками [2: 88].

Основна семантична функція числівника – виражати значення кількості, числа, величини, виміру, пропорції, порядок при лічбі – традиційно репрезентована відповідними лексико-граматичними розрядами [2: 131]. Вторинні функції числівника, які надають додаткове «забарвлення» категорії кількості, найчастіше проявляються саме у художніх текстах.

Поезія І. Світличного містить досить незначну кількість числівників. Переважають форми кількісних числівників, серед них – власне-кількісних. За структурою більшість числівників – прості, складені вживаються чотири рази, напр.: *Хто 33-й вижив? Хто 37-й витерп?* («Вітер з України»), а складні – відсутні.

Найбільш поширені кількісні числівники: *один* – 18 слововживань, *мільйон* – 8, *два* – 6, *сто* – 4; порядкові: *дев'ятий* – 3 рази (у словосполученні «Дев'ятий вал»). Отже, можна побачити, що такі назви чисел першого десятка, як *чотири, п'ять, шість, сім і вісім* – відсутні в аналізованих творах. Також у поезиці автора наявні 23 відчислівникові утворення.

Числівникові форми, які виконують функцію номінації кількості або порядку при лічбі, складають приблизно 43% від усіх слововживань, напр.: *Немов чайні два крила мені / Над дуроломом велелюдним* («Л. Світличній»); *А що коли б ту мертві зону, / Що ділить всіх на два світи* («А що коли б...»); *І Ти, і Я, і ми з Тобою / Перекантованіобоє / На статус одно-сатани* («Л. Світличній»); *Підем разом двоє. Навіть як немає* («Позаяк»); *А тепер – тільки душу? / Тільки душу... / А в мене вона одна* («Архімед»); *А потім –*

друга... п'ята... сота / Хорали Баха! На висотах, / На рівні Божих партитур! («Вечірня містерія») та ін.

У своїх поетичних текстах І. Світличний не дає чіткої вказівки на кількість, а навпаки, використовує числівники задля зображення абстрактної кількості.

Числівникова форма *один* у текстах поета наповнена різною семантикою. Автор позначає одиничність, унікальність чогось або когось: *Все та ж одна надія й віра: / У власній плоті вбити звіра / І дух пречистий зберегти* («Чернець»); *І в кожного для персональних муз / Естетика одна: здоровий глузд* («Рильські октави»); *Одна була єдина в нього скруха: / Аби й йому не випала пора* («Рильські октави»). В останньому випадку поет прикметником «єдина» ніби підкреслює оце значення унікальності, і числівник використано як синонім до прикметника.

Значення спільності теж може передаватися числівником *один*: *Весь світ – марнота і мана, / Шпана чи лицар – честь одна: / Гризуться всі за пайку їдла!* («Відчай»). Числівник «одна» вказує, що неважливо, хто і який має статус, бо всі поводяться однаково. Автор зображує абсурдність та безнадійність цього світу. Схожою семантикою наповнений і цей числівник: *Така овеча, послідуца паства, / Що вити хочеться: від роду-братства? / А кров – одна. Вичавлюю раба / Із себе – спадок роду! – по краплині* («Я – дисидент»). У цьому випадку числівник «одна» вказує на спільність, приналежність до одного роду.

Також числівник *один* може виражати: значення єдності, нероздільності: *І летить шкереберть світ і всі основи... Може... Але, може, Ти і Світ – одно?* («Позаяк»); бажання людини: *Я, звичайно, верблюду. Громадянин слідчий, / Я прошу, і молю, і благаю одне / А спитаєте, що? Крити нікого й нічим, / То помилуйте за покаяння мене* («Покаяння»); позначення прислівникових смислів «окремо», «порізно»: *Тож дихали тайком одні від одних* («Рильські октави»); прислівниковий смисл «разом», «взаємно»: *А в себе, один у одного, ви, зі страху безстрашні, / Ви, не змигнувши серцем, розрядите револьвер?* («Вітер з України»); значення займенника: *Підем разом двоє. Навіть як немає / Поруч ні душі. А як впаде один, / Ти не зупиняйся. Шлях кінця не має* («Позаяк»). У цьому уривку ми простежуємо, що числівник використано замість неозначеного займенника *хтось* (з нас); значення виокремлення, яке містить частка *лише* або *тільки*: *Залишили зі всього бору / Її одну, бо молода* («Сосна»); значення самотності, ізолюваності: *І стало вільно – красний світе! – / І світло й просторо одній* («Сосна»).

Також І. Світличний використовує простий числівник *сто* і складений *сто тисяч* для зображення чіткої кількості, а для того, щоб гіперболізувати, показати безмежність, перебільшити смисл: *В шаленім нурті велелюдь / Високим ритмом, чесним ладом / Сто тисяч – будь, і ще раз – будь!* («Л. Світличній»); *Є тост для прип'ятського Мао: / «Сто тисяч років!» Га! Немало? / Я все, що ниспослав Господь* («Є. Сверстюкові»); *У вись, у вирі-коловерті... / Все зрушилося. Сто стихій / Без суходолу. Світ без*

тверді. / Сипка безодня – й ти у ній («Завія»); **Сто разів** воскресай, хоч із понтом помер ти, Хто повірить, що ти достеменно воскрес? («Смертники»).

Числівник *мільйону* множині зазнає субстантивациї і вживається на позначення люди, народу: *Веди –мільйони* понесуть / Себе на смерть, кривавий засів. / *Впадуть мільйони*, а в запасі / *Нові мільйони* наростуть («Супермен»); *По душах потоптом ідучи*, / *Мільйони* чавлять і чавучать («Фауст множинний»).

У поетичних текстах поета-шістдесятника ми можемо побачити усталені словосполучення, фразеологізми, які містять числівникові форми: *Незгоду гнуть у три дуги*, *Дають закон, диктують моду* («Месії»); – *А ідіть ви під три чорти!* – / *Навіжені!* («Архімед»); *Практичним, мудрим та тверезим*, / *Видніше, бач. Та чорта з два!* («Моїй сучасниці Поезії...»); *Сам виверни гниле нутро*, / *Сам випечи на нім тавро*, / *Щоб до десятого коліна* («Свобода самокритики»).

І. Світличний у своїй поезії використовує низку відчислівникових утворень, які репрезентуються різними частинами мови: іменник – *Їх*, в мундири зачохлених, облачених папугами, / В *однострої* ув'язнених. *Відживи! Онови!* («Л. Семикіній»); *Гримить суремно і громово* / *Першопочаток* чину – слово («Поезія»); *Перекантовані обоє* / На статус *одно-сатани* («Л. Світличній»); прикметники – *Встають воскреслі, рвуть вериги* / *Тисячолітньої* кормиги («Г. Севрук»); *Ми, мужчини, –двожилні*, і нашим девізом є: / *Як не я, тоді хто? Не тепер, то коли?* («Ми мужчини»); *І розгортають істину стягом* / *Поклики первотворні* («Апасіоната»); *Брати сіамські. Двоєдині* («Аншлюс»); *Орел (одно- чи двоголовий?)* / *Над чистим полем розпростер* / *Метрові крила і завмер* («Орел»); *Вигранюються в стоголосім* Хоралі. *Сила басова Бринить*, мов *тятива*. *Із фібрів* («Панасові Заливасі»); *І вибухав він, бард. Гримів*, мов *грим*. / *Аж луни розлягалися стократні* («Рильські октави»); прислівники – *Вдивляюся, вслухаюся – дарма*: / *Я – тут, Ти – там. Тебе-мене надвоє*(«Л. Світличній»); *А хай вам! Вибачте, я – нас. Я тричі* вмру й воскресну *тричі* («Моїм любаскам»).

Серед відчислівникових дериватів наявні авторські новотвори, які увиразнюють поезію, надають унікальності й оригінальності. Твірною базою таких одиниць є числівник *сто*: *стосвічник*, *стожилля*, *стоматір*, *сторозтерзаний*.: *Наш добротворче. І стосвічник* / *За пам'ять вічну, спокій вічний*, / *За дух Ваш вічний поміж нас* («Пам'яті С. Мамчура»); *Стожиллі* м'язів, в кутих ядрах *Клітин*, у глибині, у надрах *Державно* резонує гімн («Панасові Заливасі»); *А ідіть ви всі до стоматері*. / *Бо, ви чуєте? – Є вона все-таки*, / *Точка опору!* («Архімед»); *Триклятий і сторозтерзаний*, на мізер, на порох *стертий*, / *Я понесу в могилу не виламані горби* («Гетьман Мельпомени»).

Проаналізована поезія демонструє, що поетичні тексти І. Світличного, хоч і не відзначаються частотністю вживання числівникових форм, проте наповнені різноманітною семантикою. Основними засобами вираження кількості в мові поета є числівник.

Різноманітна семантика числівникових форм у поетичних текстах І. Світличного говорить про те, що автор заглиблюється у суть, аналізує, наповнює числівники більшим значенням, ніж просто називання кількості або порядку. Поет частіше визначає абстрактну кількість, яка виражається його улюбленими числівниковими формами – один та мільйон. І. Світличний у своїй поезії використовує відчислівникові утворення, серед яких наявні і авторські неологізми, що вкотре говорить про його незвичайну талановитість та унікальність.

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому вивченні усіх аспектів поезії І. Світличного задля формування мовної картини світу поета.

Література

1. **Кондратюк В. М.** Лексичні засоби вираження означеної/неозначеної кількості в українській мові. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 8. С. 42–46.
2. **Космеда Т. А.,** Олексенко О. А., Павлова І. А. Семантика й прагматика дискурсивного слова та його потенціал для діагностики психотипу мовної особистості: аспектуальний опис: монографія. За наук. ред. проф. Т. Космеди. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2019. 308 с.
3. **Світличний Іван.** Твори. Поезії, переклади, публіцистика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Svitlychnyi_Ivan/Tvory_poezii_pereklady_publitsystyka.pdf.

УДК 811.161.2'373.7

Джура Олена Василівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. Н.П. Нестеренко

ФОЛЬКЛОРИЗМИ В МОВОТВОРЧОСТІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Сучасна лінгвістика вважає мову культурним кодом нації, а не просто знаряддям комунікації та пізнання. Культуру можна вважати ієрархічно вибудованою структурою різних за змістом кодів, тобто вторинних знакових систем, що використовує для кодування того самого змісту різноманітні засоби. В етнолінгвістичних дослідженнях глибинне уявлення про культуру як семіотичну систему можна одержати через поняття культурного коду (Е. Бартмінський, С. Толста, В. Телія, С. Никітіна, Т. Банкова, В. Красних, Л. Савченко) [8], оскільки семіотична сутність закладена в природі людини, яка здатна використовувати знаки (В. Жайворонок, В. Кононенко, А. Мойсієнко, В. Ужченко) [3].